

Vergroot je macht! - Tom Schamp

do 10/04/2014 - 13:38 Tom Schamp

Wordt de 'Moeder aller verkiezingen' - Vlaams, Federaal en Europees op één dag - ook een feest van de democratie voor de kiezer? We gaan na welke voorwaarden daarvoor vervuld moeten zijn. En hoe de kiezer zijn impact op de vertegenwoordiging kan vergroten.

<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/opinie/1.1936539>

Kiezers aan de knop

De stemkeuze wordt bepaald door verschillende factoren: ideologie, partijprogramma, uitgesproken standpunten, het rapport van partijen en politici, partijverbondenheid en -trouw, gewoonte, traditie enzovoort. Meer dan vroeger het geval was, zoeken kiezers vandaag echter een evenwicht tussen de factoren die vroeger het belangrijkste waren (ideologie, gewoonte, traditie, familie,...) en deze die vandaag vooral belangrijk zijn (persoonlijke keuzevrijheid). Wat ook de doorslag geeft, voor elk verkiezingsniveau kunnen alle kiesgerechtigden stemmen:

- of voor een welbepaalde partij (één lijst)
- of voor één of meerdere individuele kandidaten (van dezelfde lijst) (dit zijn de naamstemmen of voorkeurstemmen),
- of voor een combinatie van beide (dus een lijststem gecombineerd met één of meerdere naamstem(men)).

Kenmerkend aan ons systeem van "open lijsten" is dat een lager gerangschikte kandidaat op basis van de verkregen naamstemmen de lijstvolgorde kan doorbreken en een hoger geplaatste kandidaat kan voorbijsteken in de race naar een zitje in het parlement. De meervoudige voorkeurstem vergroot dus de impact van de kiezer om zijn favoriete kandidaten in het parlement te stemmen – desnoods tegen de wil in van de partijtop die de lijstvolgorde eerder had bepaald en vastgelegd.

Al dan niet in de geest van de uitslag

Na afloop van de verkiezingen worden in eerste instantie de zetels verdeeld over de partijen en in tweede instantie de verkregen zetels aan individuele kandidaten toegewezen.

Sommige zijes worden echter niet door de verkozenen ingenomen. In het verleden was het fenomeen van de schijnkandidatuur de grote boosdoener: mandatarissen of zetelende parlementairen gingen zich bij op verkiezingen op een ander niveau dan dat waar ze al zetelden opnieuw aanbieden aan de kiezer met als hoofddoel om stemmen voor de partij te behalen. Uiteindelijk –zo redeneerde de partijtop- bepaalt het totale aantal geldig uitgebrachte stemmen voor elke partij ook het aantal zetels waar die partij recht op krijgt. En dus voerden partijen massaal stemmenkanonnen op die reeds op andere niveaus waren verkozen, enkel en alleen omwille van de stemmen.

Vandaag is de praktijk van de schijnkandidatuur niet meer toegelaten: wie zich kandidaat stelt op een bepaald niveau en verkozen geraakt, moet zijn mandaat ook opnemen. Kandidaten behalen een zetel dus van zodra ze het verkiesbaarheidscijfer hebben behaald. Dat cijfer behalen kan op twee manieren:

- door zelf het nodige aantal (voorkeur)stemmen te verkrijgen, of,
- als dat niet lukt, het verkregen aantal voorkeurstemmen aan te dikken met een deel van de over te dragen lijststemmen.

Er zijn echter twee beperkingen op de genietbaarheid van de over te dragen lijststem. Ten eerste, wordt ze verdeeld over de kandidaten in volgorde van de lijstopmaak. Ten tweede, is het totaal overdraagbare lijststemmen sinds 2003 beperkt tot de helft van alle uitgebrachte lijststemmen. Met andere woorden, enkel wie hoog genoeg op de lijst staat, kan (eventueel) profiteren van een deel van de over te dragen lijststemmen.

Een lijststem of een naamstem?

Als we ervan uitgaan dat in de opmaak van de lijst alle ingrediënten vervat zitten die de partijleiding belangrijk heeft geacht om de volgorde te bepalen (bijv. de te respecteren evenwichten maar ook expertise en populariteit van kandidaten enzovoort), dan geven kiezers die zich akkoord verklaren met de keuze van de partij (= de kandidatenlijst) best een lijststem. Het (doen) respecteren van de lijstvolgorde ligt volledig in de geest van de filosofie van de lijststem.

Dit betekent dus ook dat kiezers die lijstopmaak niet of niet helemaal zien zitten, beter geen lijststem uitbrengen. Ook wanneer iemands voorkeur niet uitgaat naar een van de hoogst gerangschikte kandidaten doet er best aan om enkel een of meerdere naamstemmen te geven aan die lager gerangschikte kandidaten. Maar dus niet in combinatie met een lijststem.

Maar er is meer. Van al de geldig uitgebrachte stemmen die een naamstem combineren met een lijststem, vervalt de lijststem. De naamstem krijgt dus voorrang op de lijststem. Bovendien, uitsluitend een naamstem uitbrengen voor minstens een effectieve kandidaat staat echter gelijk aan een lijststem voor de opvolgers en omgekeerd staat het geven van uitsluitend een naamstem voor minstens een kandidaat-opvolger gelijk aan een lijststem voor de effectieve kandidaten. De logica is naar verluidt dat wie geen naamstem geeft voor één van beide lijsten zich met de volgorde op die lijst akkoord verklaart. We illustreren de onduidelijkheid die er heerst bij de telling van de totale lijststem aan de hand van een fictief voorbeeld: in geval een kiezer een lijststem combineert met bijvoorbeeld enkel en alleen één naamstem voor de effectieve kandidaten (kandidaat nummer 5 bijvoorbeeld), ziet zijn stem gerecupereerd als lijststem maar enkel voor de kandidaat-opvolgerslijst. Ander voorbeeld, wie enkel drie kandidaat-opvolgers aanvinkte (nummers 2, 10 en 12 bijvoorbeeld), ziet zijn stem gerecupereerd als lijststem voor de effectieve kandidaten. Enkel en alleen als de kiezer voor beide categorieën minstens één naamstem uitbrengt (dus naamstem voor minstens één effectieve kandidaat én minstens één kandidaat-opvolger), komt zijn stem niet automatisch bij de lijststemmen terecht. Enkel op die manier wordt de pot overdraagbare lijststemmen klein gehouden, wat in het nadeel is van de hoogst gerangschikte kandidaten op de lijst. Op die manier kan de kiezer dus de nuttige volgorde van lijst (helpen) doorbreken en een kandidaat die buiten de top staat aan een zetel helpen.

Het is dus het een of het ander. Of de lijstvolgorde respecteren of dat niet doen. Stemkeuzes die beide proberen te doen, belanden in een schemerzone. In die schemerzone heersen de politieke partijen en hun voorzitters. Of de verkiezingen vooral een feest worden van de participatie of van de kiezer én meteen ook voor de lager gerangschikte kandidaat waarvoor hij stemde, hangt van dit soort details af...

(Tom Schamp is politicoloog verbonden aan de [Universiteit Gent](#).)